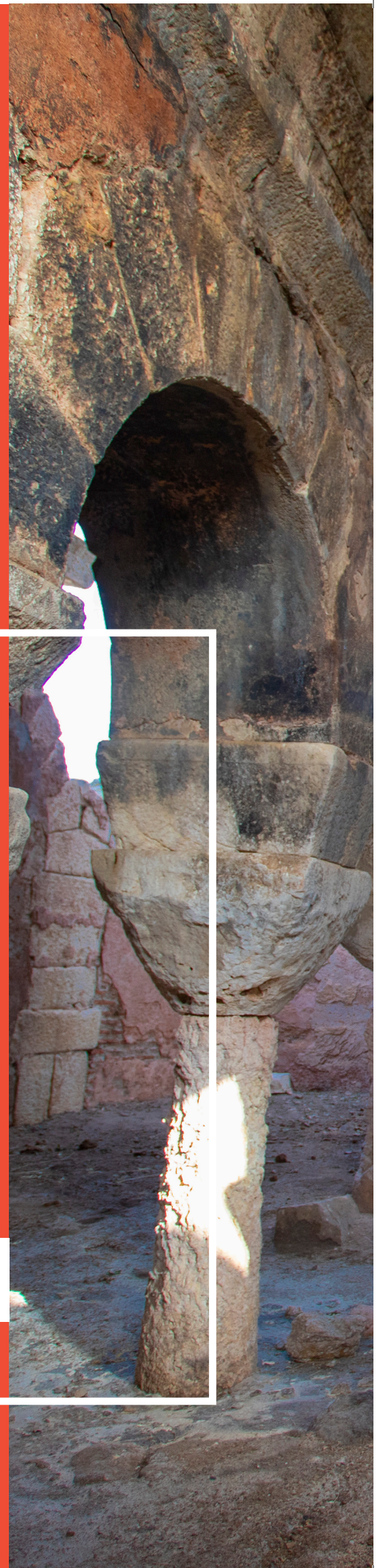

Antik Çağ'da Seleucia ad Calycadnum Kentinin Su Sistemleri

Özden KARABEKİROĞLU, Ayhan YALÇIN

Aya Tekla Yeraltı Kilisesi

Antik Çağ'da Seleucia ad Calycadnum Kentinin Su Sistemleri*

Water Systems of the City of Seleucia ad Calycadnum in Antiquity

Özden KARABEKİROĞLU**

Ayhan YALÇIN***

Özet

Seleucia ad Calycadnum; Helenistik Dönem'de, çevresinde yer alan farklı yerleşim yerlerinde yaşayan insanların bölgeye yerleştirilmesi ile kentleşmiştir. Roma Dönemi'nde gelişerek zengin ve büyük bir kent haline gelmiş, ovalık bölgeye yayılmıştır. Büyüyen kentin su ihtiyacını karşılamaya yönelik öncelikle Roma Dönemi'nde kaynağından kente kadar suyu ulaştıran, 8 km uzunluğunda, yöresel taş-tuğla malzemeden sistemler inşa edilmiştir. Daha sonra Erken Bizans Dönemi'nde yapıldığı tahmin edilen, kente yakın Aya Tekla (Meryemlik) kutsal mekânının su ihtiyacının karşılanması da dikkate alınarak, 10 km kadar uzunlukta yeni bir su sistemi kurulmuştur. Bu su sistemlerinin kente ulaştığı noktadan itibaren dağıtımının nasıl yapıldığı bilinmemektedir. Her iki su sisteminde suyu taşımak için oluşturulan kanallar birkaç farklı tiptedir. Bazı noktalarda tamamen ana kayaya oyulmuş kapalı tüneller inşa edilmiştir. Derin vadilerde suyu vadinin karşı kıyısına taşımak için su kemerleri kurulmuştur. Bazı yerlerde kanalın bir tarafı anakaraya oyulurken, diğer tarafı pişmiş tuğla veya moloz taş malzemeden harçlı duvar biçiminde düzenlenmiştir. Kanalların büyük bir bölümünde kanalın tabanı ve yan duvarlarının içi horasan sıva ile sıvanmıştır. Böylece kanalın su sızdırması önlenmiştir.

Ayrıca, Seleucia kentinin bulunduğu alandaki ovalık bölümleri sulama amacıyla bir sulama bendi inşa edilmiştir. Su bendi, ırmağın kente ulaşmadan hemen önceki kısmında, ırmağın yatağının dar ve dik bir kanyon oluşturduğu noktada yer alır. Kaynaklarda Antik Seleucia'nın su sistemleri hakkında detaylı teknik ve coğrafi bilgilere yer verilmemiştir. Seleucia antik su yolları hakkında daha ayrıntılı bilgi verebilmek amacıyla su kanallarının tüm kalıntıları, kente ulaştıkları noktalara kadar araştırılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Seleucia, Su Sistemleri, Su Kemerleri, Su Bendi, Su Sarmıcı

Abstract

The city of Seleucia ad Calycadnum was urbanized in the Hellenistic Period by settling down the people who were living in different settlements around. In Roman period, it developed into a big and rich city which spread over the plain region. In order to fulfill water requirements for growing city, 8 km long systems of local brick and stone material were built in the Roman period, which transported water from its source to the city. Later, taking into account the water needs of Aya-Tekla (Meryemlik) Church, close to the city, a new water system of about 10 km long was constructed to carry water from a different source which is thought to be built in the early Byzantine period. It isn't known how these systems distributed water after the point they reach to the city. In both systems the channels which are constructed to carry water are in several different types. At some points, closed tunnels which were completely carved into the bedrock were built. In deep valleys, aqueducts were erected to carry the water across the valley. In some places, one section of the channel was carved into the bedrock, while the other section was constructed as a mortared wall of baked brick or rubble stone. In most of channels, the bottom and the inside of the side walls were plastered with horasan plaster. Thus the water leakage was prevented.

* Geliş Tarihi: 10.02.2021- Kabul Tarihi: 22.03.2021

** Mimar, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, II. TBMM yanı, Ulus/Altındağ/Ankara, ozdenkarebekiroglu@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-4396-5489

*** Emekli Okutman, Mersin Üniversitesi Rektörlük, Mersin, ayyalcin33@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-8818-0517

In addition, an irrigation dam was built for the irrigation of lowland sections in the area where the city of Seleucia was located. The dam was on the part of the river just before it reached the city, where the river bed formed a narrow and steep canyon. There are no detailed technical or geographical information in resources, concerning the water systems of Ancient Seleucia. Therefore, in order to provide more detailed information on ancient water ways of ancient Seleucia water channels have been surveyed up to the point they reached the city.

Key Words: Seleucia, Water Systems, Aqueduct, Dam, Water Cistern

Giriş

Silifke Kalesi eteğindeki terasta, Helenistik Dönem’de kurulmuş olan Seleucia kenti, Roma Dönemi’nde; özellikle MS 1. ve 2. yüzyılda kent ölçeğinde en zengin halini almış; deniz ticareti, eğitim ve bilim alanlarında gelişmeler kaydetmiştir. Kentin temiz su ihtiyacını karşılamak üzere; 8 km kuzeyindeki bir kaynaktan, kanallar, tüneller ve su kemerleri aracılığıyla kente su getirilmiştir. Bizans Dönemi’nde kentin 10 km güneyindeki bir kaynaktan başka bir su yolu ile de kente su taşınmıştır (Resim 9). Bahsi geçen su sistemleri hakkında sınırlı sayıda yazılı kaynak bulunmaktadır. Günümüze kadar Seleucia ve Aya Tekla’daki su sarnıçları hakkında ayrıntılı araştırmalar yapılmasına rağmen su yolları hakkında detaylı bir araştırma ve inceleme yapılmamıştır.

Bu çalışmada, söz konusu su sistemlerinin kaynağından kente ulaştığı noktaya kadar olan güzergâhları ile su yapılarının kalıntılarına yönelik yüzey araştırmaları gerçekleştirilmiştir.

1. Helenistik Seleucia

Bugünkü Silifke adının da kaynağı olan “*Seleucia*” kelimesi, Seleucos I. Nikator’un yerleşimin kurucusu olmasından kaynaklanmaktadır. Bu dönemde Holmoi ve Olba yerleşimlerden getirilen halkın *synoikismos*¹ yöntemiyle yerleştirilmesiyle oluşmuştur (Sayar, 1999: s. 198). Pazarkaşı Mahallesi’yle, Cami Kebir Mahallesi’nin üst kısımları ve Çamlık Tepesi üzerinde kurulmuştur. Helenistik Silifke anlaşıldığı kadarıyla, tepe kent görünümünde küçük bir yerleşimdi. Seleucosların son dönemlerinde Seleucoslarla Ptolemaioslar arasındaki çatışmalarda büyük tahribata uğramıştır. Seleucia halkı, Strabon’un belirttiği gibi (Strabon, 2015: s.257) dağlık alandaki halktan farklı bir kültüre sahipti.

1 Antik Çağ’da, dağlık halde yaşayan insan topluluklarının birleşerek kent oluşturmaları veya bir kaç kentin birleşmesi (<https://www.arkeolojikhaber.com/haber-synoikismos-7438/>). Erişim: 01/01/2021.

2. Roma Seleuciası

Seleucia, Roma idaresine geçişle beraber *polis* kimliği kazanmıştır. Nihayet imparator Augustus Dönemi’nde merkezden özerklik verilen bir kent haline gelmiştir. (Sayar, 1999: s. 208). “Kent en parlak dönemini Roma İmparatorluk Dönemi’nde yaşamıştır” (Bilir, 2014: s. 227).

2.1. Topoğrafya

Artan nüfus ve güvenlik ihtiyacı, büyüyen ekonomi, tarımsal üretim ve deniz ticareti gibi nedenlerle yerleşim tepeden eteklerine doğru yayılmıştır (Resim 1). Günümüzde bu dönemin kent yayılımının kalıntıları izlenebilmektedir.

Kenti Calycadnos Irmağı’ndan kuzeye, dağlık alandan Mersin istikametine bağlayan, MS 2. yüzyıl köprüsüyle kente girilmektedir. Köprü’nün hemen karşısında kayalık bir yükselti olup kayalara oyulu ayakçaklarla çıkılabilmektedir. Kuzeydoğudaki bu zor şartlar üzerine kent, doğuya yayılmıştır.

2.2. Kamu Yapıları

1970’li yıllara kadar var olan kimi büyük yapı kalıntıları göz önüne alındığında, klasik Roma kentinde sütunlu cadde, tapınaklar, hamamlar, agora, kent meclisi binası, jimnazyum, stadyum, kütüphane, çeşme gibi kamu yapılarının olduğu düşünülebilir. Geçmiş yüzyılların batılı gezginlerinin çizim ve anlatımları ve bugün görülebilen kalıntılardan hareketle kentin antik yapılarının varlığı teyit edilebilir. Bu kapsamda Antik Çağ’da zenginleşen ve dolayısıyla bütçesi güçlü olan kentlerin, atlı araba yarışları için stadyumlar yaptırdığı görülmektedir. Seleucia’da da bir stadyum inşa edilmiştir (Tremaux’tan aktaran Mansel, 1943: s.11). Aynı şekilde antik tiyatro yapısının da bulunduğu

bilinmektedir (Beaufort, 1818: s. 223), (Laborde, 1838: s. 129), (Langlois, 1861: s. 186). Seleucia gibi gelişmiş bir kentte birden çok hamam yapısı bulunması beklenir. Nitekim 1981-82 yıllarında yapılan kazılarda *Opus sectile* olarak nitelendirilen tabanı daire biçimli yekpare mermer ve etrafı geometrik mozaik kaplı bir yapı kısmen ortaya çıkarılmıştır (Resim 2). Şahin, 2. veya 3. yüzyıllara ait olabilecek yapının 5. yüzyıl ortalarında onarım gördüğünü; bu yapının bulunan kısmının giyinme-soyunma bölümleri özelliklerini yansıtmışından dolayı bir hamam yapısı olabileceğini belirtmektedir (Şahin, 1991: s. 160-163).

3. Seleucia ad Calycadnum Su Sistemleri

Seleucia gibi zengin, gelişmiş bir kentin su ihtiyacını karşılamak üzere diğer birçok antik kentte olduğu gibi su kaynağından kente temiz su getiren su yolları ve su sistemleri bulunmaktaydı. Su sistemlerinin varlığından şu kaynaklarda bahsedilmektedir.

3.1. Su Sistemlerine Değinen Kaynaklar

Seleucia su sistemleri hakkında sınırlı sayıda kaynaktan kısıtlı bir bilgi verilmektedir. Bu kaynaklardan Evliyâ Çelebi, Zeyne'den Silifke'ye gelirken, eski zaman işi su yolları gördüğünü anlatır (Evliyâ Çelebi, 2005: s. 161). E. Herzfeld ve S. Guyer, Bizans Dönemi su sisteminin bir parçası olan Aya Tekla kutsal alanındaki su sarnıçları hakkında detaylı teknik bilgiler vermektedir (Herzfeld ve Guyer, 1930: s. 78-87). Işıl Polat, Aya Tekla (Meryemlik) sit alanındaki sarnıçları besleyen su yolunun; Meryemlik'in deniz kıyısından içeride yer almasından dolayı kıyı şeridinden geçen ve Roma Dönemi'nde yapıp Lamos Nehri'ni (Limonlu Çayı) aşan su yolundan farklı bir hat olduğunu kaleme almıştır. Bildirici, Meryemlik'e suyun, Bizans Dönemi'nde yapılmış olan ve batıda Bahçebaşı su kaynağından başlayan su yolu ile geldiğini belirtmektedir (Bildirici, 1994: s. 411). Polat, Herzfeld ve Guyer'in 1907'de bölgede yaptıkları araştırmalar sırasında keşfettikleri ve fotoğrafla belgeledikleri (Resim 11) bu su yoluna ait su kemerinin büyük kısmının tahrip olduğunu belirtmiştir (Polat, 2004: s. 14). Özdemir de "*Bu su kemerinin 1931'de sağlam durumda altı kemeri bulunduğu ve büyük bölümünün yıkıldığı anlaşılmaktadır*" sözleriyle konuyu pekiştirmektedir. (Özdemir, 2017: s. 52).

C. Texier, Tekirambarı Sarnıcı'na su taşıyan kemerin tahrip edildiğini belirtmiştir (Texier, 1842: s. 725). M. Bildirici ve Ö. Bildirici, "*Bahçebaşı su yolu (Silifke), su kemeri (Roma)... Tekirambar (Silifke), en büyük ve muhteşem sarnıç, anıtsal yapı (Silifke)*" şeklinde su yollarını ve yapılarını sadece isimleriyle sınıflandırmışlardır (Bildirici ve Bildirici, 2008: s. 1119-1120). M. Bildirici bir başka eserinde ise antik Seleucia'nın su yolları hakkında daha detaylı sayılabilecek bilgiler vermiş (Bildirici, 2009: s. 462-466) olup bu çalışmada da araştırmalarından faydalanılmıştır. M. H. Sayar, Tagae mağara tapınım alanı hakkındaki yazısında: "*..sunu yazıtının birkaç yüz metre kuzeyinde Seleukeia'ya su sağlayan kayalara oyulmuş kanallar görülmektedir*" ifadesini kullanır (Sayar, 2001, s. 280). Sayar, diğer yazısında ise "Göksu vadisinin yamaçlarında Seleukeia antik kentine su taşıyan Roma Dönemi su kemeri kalıntıları görülmektedir. Söz konusu su kemeri, 1999 yılında Silifke'nin kuzeyinde gördüğümüz su yolunun kemerleri olmalıydı" şeklinde Roma Dönemi su yolu elemanları hakkında özet bilgilere yer vermektedir (Sayar, 2003: s. 64). U. Almaç, A. Özügül ve N. Semiz ise Aya Tekla bölgesi yüzey araştırmaları kapsamında yürüttüğü çalışmalarda sadece su sarnıçlarına değinmektedirler (Almaç, Özügül ve Semiz, 2019: s. 140-141). C. Taşkiran'ın turistik tanıtım kitabında Tekir Ambarı'na değinirken "*Bahçederesi köyündeki su kaynağı sistemi besler*" (Taşkiran, 2004: s. 50) ifadesi ile Bizans su yolu hakkında kısa bir bilgi vermektedir. Taşkiran, ayrıca Roma su yolundan da bahsetmekte olup suyun, Bükdeğirmeni'nden Tagae civarına geldiğini, ardından bir su kemeri aracılığıyla ırmağı aştığını, buradan da kayalara oyulmuş ve içinden bir insanın geçebileceği boyutlara sahip, yine Roma kökenli bir su kanalından devam ederek Silifke'ye ulaştığını belirtmektedir (Taşkiran, 2004: s. 51).

Seleucia kentinin Helenistik Dönem'deki su tedarik yöntemini şimdilik bilemesek de Roma ve Erken Bizans Dönemi'ndeki durumu belirleyebiliyoruz. Kentin, Roma Dönemi'nde yamaçtan aşağıya yayılmaya başlamasına uygun olarak, özellikle 2. yüzyılda, kenti beslemek üzere oldukça uzak noktalardan su ulaştırılmıştır. Bugün, kent yakınlarındaki kırsal alanlarda su sistemlerinin kalıntılarını hâlâ gözlemleyebilmekteyiz.

3.2. Birinci (Roma) Su Yolu

Seleucia'nın Roma Dönemi'ndeki en büyük ve en eski su sisteminin, yaklaşık 8 km kadar kuzeyden kente su taşıdığı anlaşılmaktadır (Resim 3). Bildirici'nin "Taşdöşeme Su Yolu" (Bildirici, 2009: s. 464) adıyla aktardığı bu su yolunun kaynağı, bugünkü Bükdeğirmeni Mahallesi'nin Şıhlar semtinde, 36°26'59.40" K ve 33°53'35.36" D koordinatındaki yaklaşık 400 m rakımlı noktadadır. Kaynağından çıktuktan sonra üstü kapalı kanal biçiminde devam eden su yolu 60 m sonra, kuru dere yatağına ulaşır. Buradan, günümüze 1/4'ü gelebilmiş; diğer üç gözü ise yıkılmış durumda olan (Aydinoğlu-Mörel, 2012: s.531) ve tamamı 20 m'yi bulan su kemeri ile dere yatağının karşı kıyısına geçer (Resim 4). Su kemeri üzerinde kanalın genişliği 0.45 m ve derinliği 0.70 m civarındadır. Su kemerinin yan yüzeyi, çok uzun süre kemer üzerindeki kanaldan aşağıya su taşması sonucu buharlaşan sudan arta kalan, damla taş benzeri, yer yer 0.15-0.20 m'yi bulan, kalın bir kireç tabakasıyla kaplanmıştır. Su yolu, kemerden sonra karşı kıyıda su yolu, ana kayaya oyulmuş bir kanal üzerinden, mevcut araç yoluna bitişik biçimde bir kaç metre devam etmektedir. Bundan sonrası yol ve mesken inşaatları nedeniyle tahrip olmuştur. Devamında, toprak altından geçen harçlı duvar örgülü, *specus* (tonozlu yer altı tüneli) veya ana kayaya oyulmuş galeri ve tünel şeklindedir. Duvarların iç kısmı su geçirmezliği için horasan sıva ile sıvanmıştır. Ancak gerek yamaçlardan akan molozlar, gerek doğal bitki örtüsü ve gerekse kimi noktalarda bahçe yapılması gibi nedenlerle ya tahrip olmuş ya da toprak altında kalmıştır. Su yolunun tamamı, o günkü teknolojik olanakların kısıtlılığı nedeniyle yöredeki yer şekillerine uygun olarak, kavisler ve kıvrımlar yapacak biçimde düzenlenmiştir. Su yolu, aşağıya, Bükdeğirmeni Mahallesi merkezine toprak altından ulaştıktan sonra, Göksu (Kalykadnos) Irmağı kıyısına inmektedir. Bu noktaya kadar su yolunun uzunluğu yaklaşık 3,5 km'dir (Resim 3).

Burada, Mahalle'nin içinden geçen bugünkü asfalt yolun hemen altındaki modern bir ev yakınlarında diğer bir yerel kaynakla birleşmektedir. Buradaki ayazmanın, ana kayaya oyulan dört oluğundan kaynak suyu çıkar. Ayazmanın tavanı kesme taştan kemer biçiminde ve yanları yine kesme taş malzeme ile düz duvar şeklinde örülmüştür. Yapının zemini ana kayaya oyulmuş bu havuz biçimindedir. Havuzda biriken su,

0.20 m kadar bir yüksekliğe ulaştıktan sonra, havuzun güney ucunda açılmış oluktan, yine üzeri kemerle örülmüş bir kanal vasıtasıyla ırmak kenarına inerken Şıhlar'dan gelen ana su yolu ile birleşmektedir. Ancak bölgeyi gezen Bildirici'nin eserinde Roma su yolunu besleyen bu ayazmadan söz edilmemiştir (Bildirici, 2009). Suyun, vaktiyle köy içindeki kuru derenin ırmak yatağında oluşturduğu delta-alüvyon yığıntısı üzerinden (batı kısmından) ırmağın kuzey kıyısına ulaştığı bilinmektedir. Ancak delta üzerinde doğal sebepler ve tarla amaçlı zemin tesviyesinden dolayı su yolunun izine rastlanmamaktadır. Bu noktadan sonra kaynak suyunun karşı kıyıya ulaşması için o döneme göre muazzam bir su kemeri inşa edilmiş; su kemerinin ayaklarından bazıları ırmak içine yerleştirilmiştir. Ancak ırmak suyunun bin yıldan daha uzun süren baskı ve zorlamalarıyla ırmak içindeki su kemerinin ayakları günümüzde aşınmış ve yok olmuş durumdadır. Ancak ırmağın karşı (güney) kıyısına ulaşan suyu buradan kanala aktaran, ana kayaya oturtulmuş su kemeri ayağının kalıntısı görülebilmektedir² (Resim 5).

Kemer üstünde şu an üstü açık vaziyette görülen su kanalının iç genişliği 0.50 m olup yüksekliği 0.65 m civarındadır. Su kemerinden sonra 50 m kadar ırmağa bitişik vaziyette devam eden kanalın bazı kısımları ırmağın sürekliliği ile deforme olarak yok olmuştur. Daha ileride ise yer şekilleri ve rakıma uygun olarak tonozlu yer altı tüneli şeklinde ırmağa paralel olarak devam eden su yolunun 3 km uzunluğundaki bölümü, imar faaliyeti nedeniyle açılan araç yolu nedeniyle tahrip olmuştur. Su yolunun, bugünkü modern sulama regülâtörüne 400 m kadar yaklaştıktan sonraki bölümü ana karaya oyulmuş tünel biçimindedir. Ancak bu tünelin de çok büyük bölümü, yol ve regülâtör inşası nedenleriyle deforme olmuştur. Kontrol mazgallarıyla birlikte sağlam kalabilen ve regülâtöre bitişik olan çok az bölümünde tünel, 0.75 m genişliğe ve 1.50 m yüksekliğe sahip olup içine bir insan rahatlıkla sığabilmektedir (Resim 6). Su yolu, regülâtörden sonra Bucaklı Mahallesi'nin Eyceli semti girişine

² Bu su yolu hakkında bugüne kadar en detaylı bilgiyi veren Bildirici, ırmağın güney kıyısına paralel su kanalını görmesine rağmen suyu karşı kıyıya geçiren su kemerinin güney kıyıda ayağını tespit edememiştir: "Bize bu bölgeyi gezdiren bu yörede yaşamış yaşlı bir köylü suyun karşı sahilden Şıhlar Köyü'nden getirildiğini büyüklerimiz bize söylediler demmiştir. Ancak bir mühendis gözü ile inandırıcı gelmemiştir. Göksu üzerine bir su kemeri gerekecek, buna ait izler yoktur ve bunun için kanal oldukça yüksek bir seviyeden gelmesi gerekirdi kanısına varmış bulunuyorum. Gene de araştırma yapılmalıdır" (Bildirici, 2009: s. 463-464).

kadar yamacı izleyerek ana karaya oyulmuş bir kanal üzerinden devam etmektedir. Bu hat üzerindeki su yolunun kısmen korunduğu saptanmıştır.

Yapı, buradan Bucaklı Mezarlığı'nın da bulunduğu vadiye ulaşana kadar yaklaşık 750 m boyunca harçlı duvar örgü tonozlu yer altı tüneli biçimindedir. Büyük bir olasılıkla su, mezarlığın da içinde yer aldığı ve Eskibağ adı verilen, yaklaşık 300 m'lik vadiden karşı yamaca çok yüksek olmayan bir duvar üzerindeki kanaldan ulaşıyordu. Bu duvar üstü kanalla su aktarımı tekniğinin bir örneği, Ayaş-Kızkalesi su yolunun Yemişkumu mevkiinde görülebilmektedir. İkinci olasılık ise oldukça alçak bir su kemeri kullanılmış olmasıdır. Ancak bu vadide de gerek kuru derenin yarattığı doğal erozyon gerekse tarla açma ve mezarlık yapma amaçlı insan kaynaklı tahribat nedeniyle su yolundan hiçbir iz kalmamıştır.

Bucaklı Mahallesi'nin halk arasında "Ankara Mahallesi" denilen bölümünün başlangıcında, ana asfaltın hemen kıyısında su yolunun, bir yanı ana karaya oyulmuş izleri görülebilmektedir (Resim 7). Su yolunun bundan sonra şehrin içine kadar gelen kısmını saptamak mümkün değildir. Çünkü zemin bu noktadan kent merkezine kadar tamamen binalar ve yollarla kaplıdır. Antik Dönem'de su yolu ile taşınan kaynak suyunun kent içinde yönlendirilmesini sağlayan su dağıtım yapıları (*castellum aqua*) oluşturulmuştur. Hatta buna bağlı olarak suyu hamamlara ve çeşmelere yönlendiren daha küçük su kanalları veya künk borularının olması gerekmektedir. Seleucia Antik Kenti, bugünkü modern kentin alt katmanlarında kaldığı için bunların yeri ve konumu hakkında somut bilgilere ulaşılamamaktadır. Ancak, 1970'li yıllarda temeli kazılan bugünkü Ziraat Bankası'nın tabanında taş döşeme su yolunun kalıntılara rastlanması (İzzet Aslan'dan aktaran Bildirici, 2009: s. 463) ve Bildirici'nin Silifke'de yaptığı incelemede 0.25 m çaplı ve içi boru gibi oyulmuş blok taşları gördüğünü söylemesi (Bildirici, 2009: s. 463), su yolunun şehrin içine kadar ulaştığını göstermektedir.

Seleucia, MS 1. ve 2. yüzyıllarda mimari, teknik, sosyal, ekonomi, felsefe gibi alanlarda en gelişmiş dönemini yaşamıştır. Bu zaman diliminde, kentte Tapınak (Dikilitaş), Taşköprü ve Stadyum inşa edilmiştir. Kentin Roma Dönemi su sisteminin de bu süreçte tamamlanmış olduğu düşünülebilir.

3.3. İkinci (Bizans) Su Yolu

Kente su sağlayan ikinci bir su sisteminin ise Erken Bizans Dönemi'ne ait olduğu düşünülmektedir.³ Bu su sistemi, kente kuş uçuşu 10 km kadar uzakta başlamaktadır. Silifke'nin güneybatısında, Çadırılı Mahallesi'nin Bahçebaşı semtinde, 36°21'59.69" K ve 33°48'17.09" D koordinatında, (Resim 9) yine kaynağında ana kayada açılan dehliz içine oyulmuş oluktan çıkmaktadır. Su, çıktığı yerde kaya zemine oyulmuş havuzda birikerek buradan kanala aktarılmaktadır (Resim 8). Bu su yolu, kaynağından itibaren ulaştığı son noktalara kadar üstü açık biçimde inşa edilmiştir. Su kaynağının deniz seviyesinden yüksekliği 510 m'dir. Su, Bahçebaşı'ndan itibaren topoğrafik yapıya göre birçok kıvrım ve kavisler çizecek biçimde imal edilmiş bir kanal aracılığıyla iletilmektedir. Kanalın bir tarafı ana karaya oyulmuş veya sıvanmış, diğer tarafı taş-tuğla malzeme ile örülmüştür. Kanal, kaynaktan Bahçederesi köyü vadisinin kuzey yamacına ulaşmaktadır. Günümüzde bu kanalın çoğu bölümünün üzeri, tepelerden akan topraklar ve bitki örtüsüyle kapanmıştır. Buradan sonra doğuda, kaynaktan 7 km civarı uzaktaki Silifke Organize Sanayi Bölgesi'ne kadar ulaşmaktadır. Bu nokta, Mut yolu üzerindeki bugünkü küspe-yem fabrikasının 600 m kadar güneyindedir. Su yolu, burada iki kanala bölünmektedir. Kanallardan birisi, daha güneydoğuya uzanarak, 40-50 m kadar, organize sanayinin tam içinde büyük taş bloklardan oyulmuş ve harçla birbirine birleştirilmiş kanaletler biçiminde yoluna devam etmektedir. Ancak bu kanaletlerin, son 20 yıl içinde imar faaliyetleri nedeniyle, tahrip olduğu bilgisine ulaşılmıştır⁴. Su, kanaletlerden sonra, 0.25 m genişlik ve 0.35 m derinlikte, bir ya da iki duvarı ana karaya oyulmuş ya da kısmen kireç harçlı taş-tuğla malzeme ile oluşturulmuş kanal halinde devam etmektedir. Karşılaştığı bir vadide 130 m kadar uzunluktaki ilk su kemeri (Resim 10-Resim 11) üzerine alınarak karşı tepeye taşınır. Su kemerinin ortaya, yani

3 Bu su yolu hakkında kısa da olsa en detaylı bilgiyi yine Bildirici verir: "Silifke'nin batısında Bahçebaşı Mevkiinde su kaynağı olduğu ve bu suyun Meryemlik'e geldiği bilinmektedir. Bu hat üzerinde su kemeri ve kanal kalıntıları görülmektedir. Bunlar, bugün de suyun Bahçebaşı'ndan geldiği göz önüne alınarak Bahçebaşı su yolunun Meryemlik'i ve Tekir Ambarı beslediği kabul edilebilir" (Bildirici, 2009: s. 464).

4 Bu bilgi yöre halkından öğrenilmiştir. Su kanalının bölündüğü nokta ve Aya Tekla'ya uzanan kısmın başlangıcının izleri, Google Earth 2004 uydu görüntülerinde 36°22'16.02" K ve 33°53'45.95" D koordinatında görülebilmektedir.

vadinin en derinine gelen kısmında kemerleri iki katlıdır. Oradan da tekrar ana karada oyulmuş kanala giren su, Aya Tekla yerleşiminin kuzeyindeki antik mezarların güneyindeki yamaçtan rakımı 77 m olan Aya Tekla Kilisesi'nin içine taşınmaktadır. Burada, üstü açık dev havuzlar ve kapalı sarnıçlarla, küçük hamam vb yerlere kadar ulaşmaktadır. Aya Tekla Kilisesi'ne gelen suyun dağıtılması için bir su dağıtım yapısı olmalıdır. Ancak şu an toprak yüzeyinde su dağıtım işlevi gördüğünü anımsatacak kalıntılar göze çarpmamaktadır.

Ana kanaldan ayrılan diğer kol ise kuzeydoğuya ilerleyerek Huriler (Erenler) Tepesi'nin kuzeybatısından tepeye çıkan stabilize yolun önce batı, sonra doğu kıyısından aşağıya Silifke-Mut ana yolunu kesip bugünkü Silifke Belediyesi garaj ve bakım alanının alt kenarından, Silifke Kalesi'nin bulunduğu tepenin güney eteğine ulaşmaktadır. Bu noktada su kanalının rakımı 86 m'dir. Kaleye kent mezarlığı karşısından tırmanan asfalt yolun sağ kıyısından itibaren tepe eteği boyunca uzanan bu su kanalının kalıntısı günümüzde hâlâ görülebilmektedir. Kanalın buradaki kalınlığı 0.45 m, derinliği ise 0,40 m ölçülmüştür.

Devamında tepenin doğu eteğine ulaşan ve yine üstü açık vaziyette inşa edilmiş olan su kanalının, bir zamanlar küçük bir havuza suyunu boşalttığı ve bu havuzda dinlenip kalıntıları dibe çökerek durulaşan suyun, bir ara kanalla Tekir Ambarı olarak adlandırılan dev su sarnıcına aktarıldığı bilinmektedir (Resim 12). Su sarnıcının tabanı büyük miktarda molozla dolduğu için depolanan suyun daha aşağı rakımlara nasıl aktarıldığını gösteren oluk veya boru sistemi olup olmadığı görülememektedir. Sarnıcın doğu (alt) dış kenarının yüzeydeki kısımlarında, hem moloz yığılması hem de sarnıca çok yakın modern evler bulunması nedenleriyle su dağıtımına ilişkin yapı kalıntıları görülememektedir.

Bizans Dönemi'nde başlarında bu ikinci su yolunun yapımı için şu söylenebilir: Bu sistem Roma Dönemi'nde hasar gördüğü için onarılamayan veya 4. yüzyılın ikinci yarısında İsaerialılar⁵ denilen dağ kavimlerinin saldırıları nedeniyle güvenli bulunmayan eski su yolunun kullanılamaması nedeniyle kurulmuştur. Bu durum akıllara bu su kaynağının güneyde ve kontrol edilebilecek bir alanda bulunması fikrini getirmektedir. Göksu Nehri taşkınları nedeniyle ırmak üzerindeki

su kemerinin yıkıldığı ancak onarımının maliyet veya güvenlik gerekçeleriyle gerçekleştirilememiş olabileceği düşünülmektedir. Başka bir düşünce ise kentin bu yüksek kısmına kalabalık nüfusu Bizans askeri birimlerin yerleştirilmesi ve onların su ihtiyacını gidermek amacıyla yeni su hattının yapılmış olabileceğidir. Ayrıca, Roma su yolundan gelen suyun kente yetmemesi nedeniyle bu su yolunun oluşturulduğu da düşünülebilir. Sebep her ne olursa olsun, ikinci su yolunun, Bizans Seleuciası yanında, giderek önem kazanıp daha öne çıkan Aya Tekla Kutsal Alanı'nın da ihtiyacını karşılayacak şekilde planlandığıdır.

3.4. Üçüncü Su Yolu

Her ne kadar Bizans Seleuciası kent merkezine hizmet etmese de yakında, bugünkü Savaşçı Mahallesi mezarlığının üstündeki tepenin eteğinde, yerleşik büyük duvar kemerleri ayakta kalabilmiş bir su sarnıcında sonlanan, daha kısa üçüncü bir su yolu mevcuttur⁶. Bu yol daha önce adı geçen modern sulama regülatörünün 1 km kadar kuzeyinde, Bükdeğirmeni Mahallesi yolunun sağ kenarındaki Ağılı Çeşme'nin 50 m kadar yukarısında, 36°24'39.26" K ve 33°55'8.40" D koordinatında, 120 m rakımda başlar (Resim 13). Burada, ana karaya oyulan bir oluktan çıkan ve kanala ulaşan su, hemen altında yer alan orman yoluna paralel bir biçimde yaklaşık 0.45 m derinlik ve 0.30 m genişliğe sahip bir kanalda yol alır. Kanalın orman yoluna bitişik bölümünün neredeyse tamamı, yol yapımı sırasında büyük ölçüde tahrip edilmiştir. Kanalın bazı kısımlarının bir tarafı ana karaya oyulmuş, diğer tarafı harçlı taş duvarla örülmüş; bazı kısımları ise iki tarafı da harçlı duvarla yapılmış ve içi horasan tarzda sıvanmıştır. Toplam 1,2 km kadar devam eden su yolu, Karaböcülü (Çamlıbel) Mahallesi'ne giden asfalt kaplama yola kadar ulaşır. Çamlıca yolu açıldığı için tahrip olan kısımdan sonra, 550 m kadar daha devam ederek 70 m rakımdaki alt tabanda 15 m uzunluk, 9,5 m genişlik ve 5,5 m derinliğe sahip kemerli bir sarnıçta sona ermektedir (Resim 14). Sarnıç duvarlarının en alt sıraları 2,5 m'yi bulan düzgün kesme taştan; üst bölümü ise küçük moloz taşlarla karışık Roma betonundan yapılmıştır. Kemer seviyesine kadar iç duvarlar horasan siva ile sıvanmıştır. Yan duvarların

⁶ Bu su yolu hakkında sadece Bildirici "Göksu sol sahilde dini bir yapıya su taşıyan bir su yolu olduğu belirtilmektedir" (Bildirici, 2009: s. 464) ifadesiyle kısa bir bilgi verir. Ancak çizdiği krokide (s. 462) bu kısa su yolunu daha kuzeyde, mevcut yerinden oldukça uzakta göstermiştir.

⁵ İsaerialılar için bkz. Kaplan ve Tepebaş, 2015: s. 27-55.

üst bölümlerindeki kemerler bile kilit taşı ile bağlanan kemer taşlarından değil alttan desteklenen kalıpların üzerine dökülen Roma betonu ve içine dolgu malzemesi olarak yerleştirilen taşlardan oluşur. Binanın vaktiyle üstünün örtülü olduğu söylenebilir. Çünkü zeminde, uzun kenarların ortasını birbirine bağlayan kemerli bir duvar kalıntısı mevcuttur. Yapı biçimi ve malzemesi yönünden bu su yolu ve sarnıcın da Bizans yapısı olduğu görülmektedir. Sarnıç, en üst modern sulama kanalının 50 m kadar kuzeyinde yer almakta olup sarnıcın aşağısında belirgin bir yerleşim kalıntısı görülmemektedir ve su yolu burada devam etmemektedir. Ayrıca sarnıcın üst ve alt çevresinde toprak zemin, kuru duvarlarla kademe kademe teraslandırılmıştır. Bu durum, sarnıç çevresindeki tarım terasları ile donatılmış arazinin sarnıç suyuyla sulanmış olabileceğini düşündürmektedir.

4. Tarımsal Sulama Yapıları

Eski kaynaklarda Silifke'nin hiç olmazsa bugün kent içinde kalan Gazi ve Göksu mahallelerini oluşturan ovalık alanda sulu tarım yapıldığına ilişkin bilgi yoktur. Ancak, Göksu üzerinde olup hiçbir kaynakta belirtilmeyen ve tarafımızca bizzat gözlemlenen bir yapı daha vardır. Bu kalıntı kuzeyde, kentten yukarıda, bugünkü modern sulama regülatörünün 390-400 m kadar üstünde, Delik Geçme Mevkii'ndedir. Bizans Dönemi'ne ait olduğunu düşündüğümüz bu yapının 2 m'den daha kalın ve tepesine doğru üçgen prizma biçiminde incelen kireç harçla yapılmış taş duvarlarının yaklaşık 92 m uzunluğundaki bölümü günümüze ulaşmıştır (Resim 15). Benden doğudaki (Bükdeğirmeni Mahallesi yolu altındaki) kısmı tamamen yok olmuştur. Bent, çevre insanlarıncâ "Gâvurun Barajı" olarak adlandırılır.

Sonuç

Roma Dönemi'nde, özellikle MS 2. yüzyılda, Calycadnos Irmağı üzerine kurulan bir köprünün de dahil olduğu su yolları aracılığıyla, kentin kuzeyindeki bir kaynaktan yerleşime su getirilmiştir. Muazzam bir mühendislik ürünü olan bu su sistemi, zaman içinde ırmağın yarattığı tahribat ve kaynağın bulunduğu alanın güvenlik sorunları, su sisteminin bakım-onarımının maliyeti, ayrıca kuzeydeki İsaerialıların saldırıları ve kentte yaşanan nüfus artışı gibi olası nedenlerle ya

yeterli olamamış ya da korunamamıştır. Bu nedenlerle Erken Bizans Dönemi'nde, kente yakın Hıristiyanlık kutsal alanı Aya Tekla yerleşiminin su ihtiyacını karşılamak amacıyla, bu kez kentin güneybatısındaki başka bir kaynaktan ikinci bir su sistemi inşa edilmiştir.

Ele alınan bu su yollarından bağımsız olarak kent yakınında bir kırsal alanda da sulama amaçlı üçüncü bir su yolu ve suyu Seleucia'nın kuzey bölümündeki ovalık alanı sulamak için bugünkü modern regülatörün yukarısında, ırmağın önüne harçlı taş duvardan bir bent kurulmuştur.

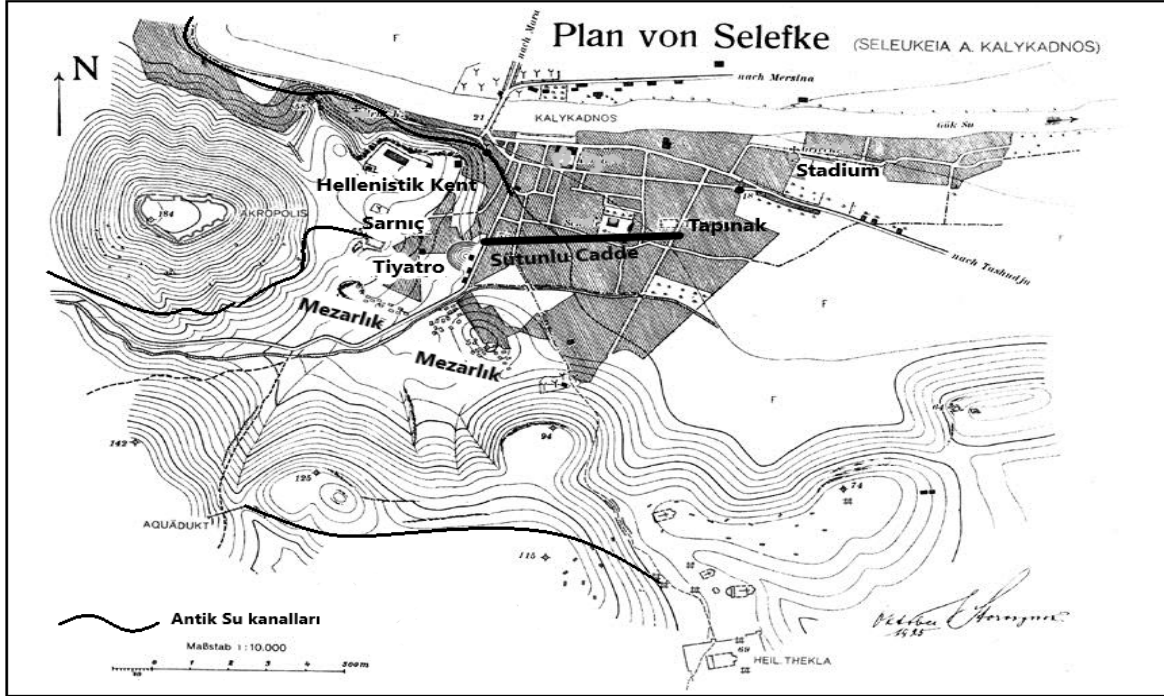
Antik Seleucia'nın kıyı şeridinin içerisinde barajlar ve sarnıçlar, su yolları, su kanalları ve su kemerleri inşa edilmesi; kentin su ihtiyacını karşılamaya yönelik yoğun mimari çaba sarf edildiğini göstermektedir. Bunun nedenlerinden biri Aya Tekla'nın hac merkezi olması diğeri ise kıyıda gelecek saldırılardan korunma güdüsüyle kentin kıyı şeridinden uzak, iç kesimlere inşa edilmesidir.

Antik Seleucia ad Calycadnum Kenti'nin su sistemleri üzerine yapılan bu çalışma, su yapılarının mimari tasarımı ve malzeme özellikleri yanında kentin ekonomisi, demografik yapısı, tarımsal organizasyonu ile askeri durumunun da su sistemleriyle ilişkisi olduğunu ortaya koymuştur.

Kaynakça

- Almaç, U., Özügül, A. ve Semiz, N. (2019). Ayatekla (Meryemlik) Yüzev Araştırması 2018, *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 37/3, 137-149.
- Aydınöglu Ü., Mörel, A. (2014). Dağlık Kilikia'da Kentleşme ve Kırsal Yerleşimler Araştırması, *Anatolien Studies*, 32 (1), 525-534.
- Aykaç, R. (2018). *Silifke Kalesinin Kazılar Sonucu Ortaya Çıkan Yerleşim Dokusu*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Bakar, A. (2015). *Seleuceia ad Calycadnum: Arkeolojik Veriler ve Yerleşim Tarihi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Beaufort, F. (1818). *Karamania*, London.
- Bildirici, M., Bildirici, Ö. (2008). Konya ve Çevresinde Çağlar Boyu Tarihi Su Yapıları, *Tarihi Su Yolları Bildirileri (1961-2007)*, 1115-1128.
- Bildirici, M. (2009). *Tarihi Su Yapıları: Konya, Karaman, Niğde, Aksaray, Yalvaç, Side, Mut, Silifke*, DSİ Yayınları, Ankara. (<https://cdniys.tarimorman.gov.tr/api/File/GetFile/425/KonuIcerik/767/1115/DosyaGaleri/tarihi-su-yapilari.pdf>). Erişim: 29/01/2021.
- Bilir, A. (2014). *Roma Dönemi Doğu Akdeniz Deniz Ticaretinde Kıyı Kilikia Bölgesinin Yeri ve Önemi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Evliya Çelebi (2005). *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, C. 9, Yapı Kredi, İstanbul.
- Herzfeld E., Guyer, S. (1930). *Monumenta Asiae Minoris Antiqua, (MAMA) II*, Manchester.
- Kaplan, D., Tepebaş, U. (2015). Toroslarda Yaşayan ve Dağları Tutanların Ülkesi: İsauria, *Eskiçağ Yazıları* 7, 27-55.
- Keil, J., Wilhelm, A. (1931). *Monumenta Asiae Minoris Antiqua (MAMA) III*, Menchester.
- Laborde, L. (1838). *Voyage dans l'Asie Mineure*, Paris.
- Langlois, V. (1861). *Voyage dans la Cilicie*, Paris.
- Mansel, A.M. (1943). *Silifke Kılavuzu*, Maarif Vekaleti, Ankara.
- Özdemir, O. (2017). *Dağlık Kilikia'da Antik Dönemde Kent-Khora İlişkisi: Seleukeia Kalykadnos Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- Özyıldırım, M. (2006). *359 Yılı Seleucia Konsili Kararlarının Çözümlemesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Polat, I. (2004). *Silifke Aya Tekla Bazilikası Sarnıcı Restorasyon Projesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Sayar, M. H. (1999). Antik Kilikya'da Şehirleşme, *XII. Türk Tarih Kongresi I*, 193-216.
- Sayar, M. H. (2001). Kilikia'da Epigrafi ve Tarihi Coğrafya Araştırmaları 1999, *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 18/1, 275-288.
- Sayar, M. H. (2003). Kilikia'da Epigrafi ve Tarihi Coğrafya Araştırmaları 2001, *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 20/2, Ankara, 59-70.
- Strabon, (2015). *Geographika*, (Çev. Adnan Pekman), Arkeoloji ve Sanat, İstanbul.
- Şahin, S. (1991). İnschriften aus Seleukeia am Kalykadnos (Silifke), *Epigraphica Anatolica, Fasikül 17*, Bonn, 139-170.
- Taşkıran, C. (2004). *Silifke and Environs*, Ankara.
- Texier, C. (1842). *Description de l'Asie Mineure Geographique Historique et Archeologique des Provinces et des Villes de la Chersonnese D'Asie*. Paris.
- Tremaux, P. (1863). *Exploration Archeologique en Asie Mineure*, Paris.

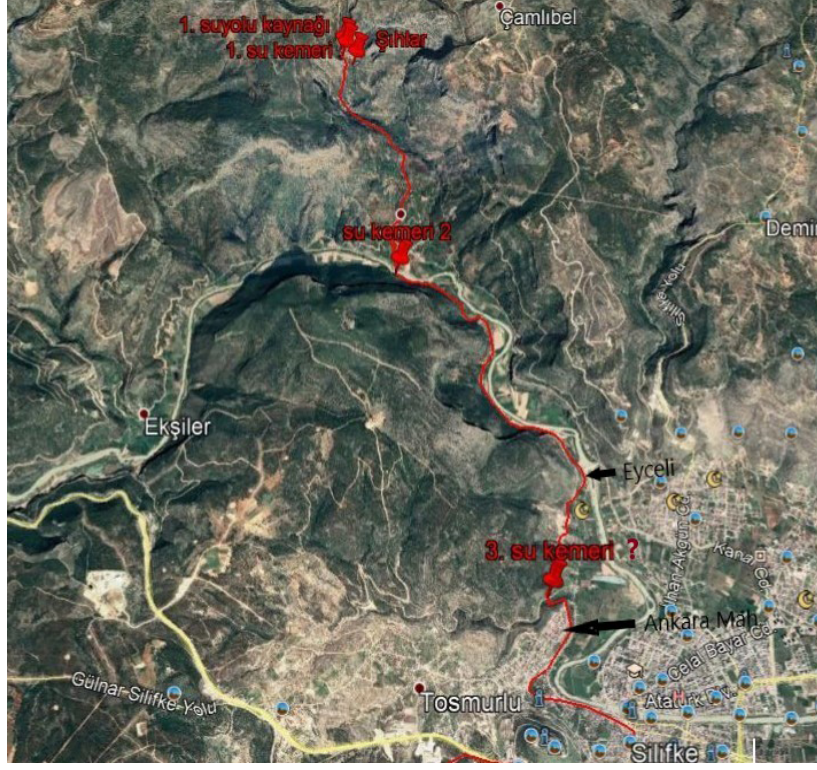
Ekler

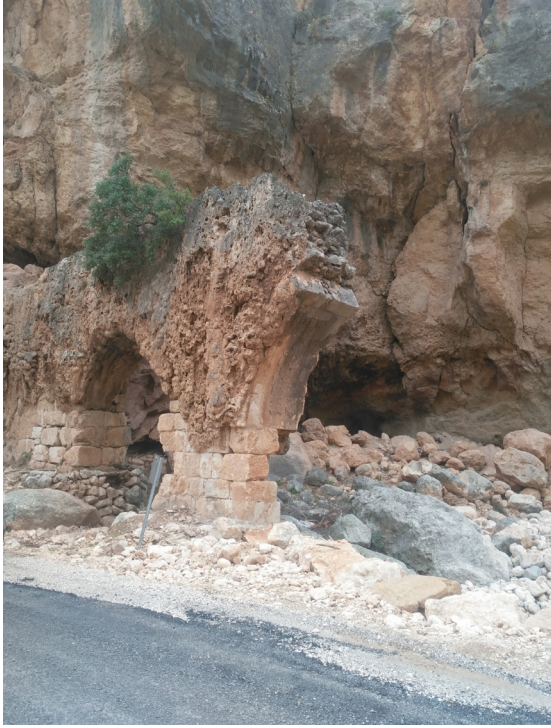
Resim 1: Roma Seleuciası (Olası) Kent Planı (MAMA III, 1925 Planı Üzerinde Düzenleme)

Resim 2: Hamamın Mozaikli Tabanı (Şahin, 1991: s.167)

Resim 3: Seleucia Birinci (Roma) Su Yolu Güzergâhı

Resim 4: Birinci (Roma) Su Yolu Başı: Şihlar (1.Su Kemeri).

Resim 5: Birinci (Roma) Su Yolu Başı: Göksu (2.Su Kemeri)

Resim 6: Birinci (Roma) Su Yolu Tüneli (Eyceli Civarı)

Resim 7: Birinci (Roma) Su Yolu Kalıntısı (Ankara Mahallesi)

Resim 8: Seleucia İKinci (Bizans) Su Yolu Güzergahı

Resim 9 : İKinci (Bizans) Su Yolu (Bahçebaşı Kaynağı)

Resim 10: Aya Tekla'ya Su Taşıyan 1. Su Kemer

Resim 11: Ayatekla'ya Giden Su Yolu. Herzfeld ve Guyer' in 1907 Yılındaki Keşif Gezisi Sırasında Çekilen Görsel (Herzfeld ve Guyer, 1930)

Resim 12: 20. Yüzyıl Başlarında Tekirambarı Su Sarmıcı (<http://tr.pinterest.com/kemalemrek/silifke>. 17.07.2020)

Resim 13: Üçüncü Su Yolu Güzergâhı

Resim 14: Üçüncü Su Yolu Sonundaki Sarnıç

Resim 15: Gâvurun Barajı